

מעט הערות על השיח הכלכלי הציבורי

אוניברסיטת באר שבע

7 מרץ 2001

אריאל רובינשטיין

מבוא למדעי הכל

דמו לעצמכם שנקלעתם לכנס אקדמי באוניברסיטה יוקרתית מאד בכותרת "המדע לקראת המאה העשרים ושתיים כוונים ומגמות". אחת מישיבות המלאה נושאת את הכותרת המגרה "מבוא למדעי הכל יכול". בישיבה מופיעים ארבעה פרופסורים בעלי שם מהמדע החדש המתקרא מדעי הכל, בלועזית **everything sciences**. מדע חדש זה שורשיו באתיקה, נשען על מודלים מתמטיים, עושה שימוש בכלים סטטיסטיים מורכבים, שולח ידיו לכל עבר, הכל בו ויד כל בו. המדע החדש הוא חביבם של נשיאי ונגידי אוניברסיטאות שכן יש בו שלוב אינטר-דיציפלינרי עשיר בין כל חלקי הקמפוס. הישיבה העוסקת במדעי הכל חונכת את המשכן החדש של המכון ללימודי הכל באותה אוניברסיטה יוקרתית. מכון זה מסונף לבית הספר לממשל המוקם שם בימים אלה על מנת שיחנך את מנהיגי המחרתיים. כיפתו של הבניין, חיקוי לכיפת היכל הספר בירושלים, נשענת על מספר גדול של עמודים שכל אחד מהם מסמל את אחת מהדיסציפלינות הישנות שנבלעו במדע החדש. המדע החדש הוא גם חביבם של פוליטיקאים שכן יש בו ישימות בלתי מוגבלת. יש שמועות בין פוליטיקאים שיש למדע החדש נטייה לתת כל תשובה לכל שאלה שהוא מתבקש לענות ושהמדענים העוסקים בו כל כך בטוחים בעצמם שהם אינם נפגעים כלל כשפוליטיקאים מאשימים אותם בכישלונותיהם, והם אינם מוחים כשפוליטיקאים זוקפים לזכות עצמם את ההצלחות שנבעו מעצותיהם.

ארבעת המרצים מביאים באריכות של מלומדות אקדמית ארבע טענות שתמציתן היא כדלהלן:

פרופסור א מציע לבני אדם לא להתלבט יותר מדי בחיים. "אנשים, פונה הפרופסור בהתרגשות אל הקהל" (זאת אומרת אליכם) "עשו תמיד מה שבא לכם". אין סיבה שתתלבטו איך לשקלל את המטרות השונות שיש לכם בראש בהקשר של בעיית החלטה כלשהי. כמתו את השקולים השונים, בחרו באופן שרירותי איזה שהם משקלות לשקולים השונים, ומקסמו את הסך המשוקלל של התועלת שתצמח לכם. הפרופסור מודע כמובן לשרירותיות שבהשמת המשקלות על השקולים השונים. הוא מודע לכך שמתן משקלות שונים לשקולים הרלוונטיים יכול להוביל למסקנות סותרות. אבל הוא פוטר אתכם מהתחבטויות נפש מיותרות ויוצר אדם חדש נטול דילמות. הפרופסור אומר שכבר במאמרו ב

(2000) Journal Of Mathematical Everything הוא הגדיר מושג מקורי (למעשה לא כל כך) ששמו "עשייה יעילה". עשייה יעילה של אדם היא עשייה שהאדם אינו יכול לעשות טוב ממנה מבלי לפגוע באחת מהמטרות הרלוונטיות בהקשר המדובר. הפרופסור הוכיח בכלים מתמטיים מדויקים שכל אדם הפועל "כמו שבא לו", דהיינו עושה פעולה שהיא טובה ביותר תוך שהוא משים משקלות שרירותיים על המטרות השונות מביא תמיד לעשייה יעילה. הפרופסור קורא למשפט זה "משפט הרווחה היסודי הראשון החדש" וזוכה להוקרה אקדמית מרשימה על שפטר אותנו מהרבה דילמות של החיים.

פרופסור ב מציע בטול בתי הספר. לימודי החובה יוחלפו ברגע של הצמדות למכונה מופלאה שפותחה לאחרונה ב - wondermachines.co.il מכונה זו מזינה את בני האדם הצעירים בעובדות בלבד. באמצעות טכנולוגיה חדשה ובזכות הישגים מדעיים מדהימים שוחררה כל ההיסטוריה של העולם החל מהמפץ הגדול על גבי תקליטור אחד. בשיטת החינוך החדשה יכול כל ילד לצפות ב"סרט" במשך כמעט לא זמן. בסוף ההקרנה לא נשאר לילד אלא להסיק לבדו את כל מה שהוא רוצה להסיק. אין צורך להדריך אותו, להקנות לו ערכים או לפתח בו צדדים רגשיים כמו קנאה, אהבה, סימפאטיה, תחושות נקמה, אלטרואיזם וכולה שכן תחושות אלה רק מפריעות למודלים של מדעי הכל להיות ישימים.

פרופסור ג מציע לראש הממשלה להתייעץ בטרם כל החלטה עם מומחה ללוגיקה כל החלטה יכולה להיות החלטה נכונה או לא נכונה בלבד, הוא טוען. אנחנו במדעי הכל יכולים לקבוע לגבי כל החלטה האם היא נכונה או לא. "יש לנו דרך לפטור אותך מזיגזגים". הוא אומר לראש הממשלה. "כל מה שנבקש ממך זה למלא שאלון ארוך בו תפרט את העדפותיך ואנחנו באמצעות המחשב ה"מעל על" שנרכש לא מכבר מארץ החלומות נחשב את ההחלטה הנכונה בשביר של שנייה. ייתכן הוא אומר שנחסוך מרה"מ אפילו את הצורך לפרט את מרבית שורות השאלון שכן אנחנו יודעים טוב ממנו מה טוב לו. מדוע? מכיוון שמי ששרד את הכוחות האבולוציוניים הפועלים בגוגל הפוליטי הישראלי, חייב בלאו הכי לפעול אך ורק למקסם את סכויי השרדותו (כמו שבמובן מסויים כבר הראנו במדע הישן, הכלכלה).

פרופסור ד טוען שאל לנו להתגייס לעזרת חבר המצוי בצרה נפשית. הצרות הנפשיות כך הוא טוען הן תולדה של כישלוננו של החבר להתמודד בעצמו בעולם המורכב בו הוא חי. מוטב שהחבר יהיה מדוכא, בסופו של דבר יביא הדיכאון את החבר להתעורר ולחפש דרך חדשה. התערבותנו שלנו בעניין, רק תעודד אנשים נוספים להתפנות מעיסוקיהם הפרודוקטיביים וליהנות מהדיכאון. ללא התערבות ייחלץ החבר מהמשבר ויאמץ זהות נפשית חדשה.

ארבעה פרופסורים: איני חושב שאיש מהם חכם, רשע או תם. אבל, כולם יודעים למצוא שאלה נבונה לכל תשובה.

ההיסטוריון של האידאות של מדעי הכל ייטען במאה ה-22 שלארבעת הפרופסורים הוירטואליים הללו היו שרשים אינטלקטואלים במדעי הכלכלה שהייתה לה עדנה כבר במאה העשרים. הוא יטען שבמדעי הכל הייתה אחיזת עיניים של מקוריות שכן במידה רבה מדעי הכל אינם אלא ניסוח מלוטש, מבריק, מודרני ומקיף יותר של האופן שבו נתפסת הכלכלה בהקשר של השיח הציבורי.

פרופסור א ביסס את טיעונו על הטיעון הנורמטיבי המרכזי התומך במנגנון השוק, הלא הוא משפט הרווחה הראשון. משפט זה הוא טענה ששווי משקל תחרותי מביא תמיד לתוצאה יעילה בהגדרת הכלכלית. מתוך ההנחה הלא כל כך מובנת מאליה שיש קשר בין מושג השוק החופשי כפי שהוא מופיע בהגה היום יומי ובין מושג שווי המשקל התחרותי כפי שהוא מוכר בכלכלה, משפט זה מהווה את הטיעון הנורמטיבי המרכזי בעד השוק החופשי. פרופסור א הולך בעקבות הכלכלנים ומשליך משיטת הסקת המסקנות הנורמטיביות של הכלכלה אל עולם הפרט.

פרופסור ב למד כלכלה במשך שנים רבות והוא ככל הנראה השתכנע מטיעוני הכלכלה שהפרטים הכלכליים, יש להם יכולת הסקה בלתי מוגבלת. הבעיה היא שהם לא יודעים הכל ולכן צריך ללמד אותם עובדות, אבל אם ידעו הכל יוכלו גם להסיק את כל המסקנות הנכונות. את המתמטיקה למשל הם יודעים בלאו הכי שהרי מדובר באוסף טאוטולוגיות. ולהזכירכם, בכלכלה היו הסוכנים הכלכליים מבצעים חישובים פנטסטיים של מחירי אופציות, קמים בבקר עם שווקים עתידיים, אלופים במקסימיזציות שגם המחשב מעל לעל לא יודע לבצע, ובכל מקום שיש הזדמנות רווח הם פורצים אל השוק ומטעמים אנוכיים מסדרים את העניינים. קל וחומר שאם תהיה בידי ילדנו האינפורמציה על כל מה שהיה מהמפץ הגדול ועד הלום הם יעשו מעשה נכון.

פרופסור ג התרשם שאם מודלים מתמטיים, טיעונים לוגיים ומעט ניסיון די בהם כדי להביא כלכלנים מלומדים להתנסח בלשון של "מן הראוי", ושאם לפרופסור מעל קתדרא יש משום מה זכות לעמדה עדיפה על אחרון הפוליטיקאים או סתם אדם ברחוב כשמדובר בשאלות נורמטיביות של חלוקת הכנסות ומחירים הוגנים ושכר עבודה ותחלופה בין צמיחה לשוויון, אז זה יכול להיות נובע רק מיכולתם הלוגית המשובחת. אבל יכולת זו מצויה עוד יותר בקרב מדעני מדעי הכל (שכחתי להגיד שציון ההתאמה המינימלי לקבלה למדעי הכל הוא 800. כמעט כמו ציון ההתאמה לתקשורת

וחשבונאות...). אם רק ינסח רה"מ את העדפותיו ואמונותיו נוכל למצוא עבורו את ההמלצה הנכונה. הפרופסור גם הפנים עד תום את הקלות הבלתי נסבלת בה הכלכלה מניחה לגבי הפרטים מטרות מסוימות (כגון מקסום רווחים) ושוללת מהם מטרות ואמוציות אחרות המוכרות לנו מחיי היום יום.

ופרופסור ד, הוא באמת לא כל כך רציני. אגב, יש גם כאלה אפילו במדעי הכל. נודה שהוא קריקטורה של קריקטורה. האופן בו כלכלנים מסוימים מתעלמים ממצבם הקשה של רבים כל כך בחברה, מתוך אמונה שהם בכוחות עצמם יוכלו למצוא את הדרך הנאותה לשפר את מצב חייהם, הביאה אותו אל המסקנה הבלתי נמנעת.

מהו בכל זאת גוף הידע המכונה "תורת הכלכלה"? במקום לדבר על הדברים בהכללה, אני מעדיף להתייחס לדוגמא אחת פשוטה, מודל תורת משחקי אחד פשוט וידוע שדובר בו ללא סוף בכלכלה. כולנו נוכל להבינו על נקלה ולהעריך באיזו מידה הוא יכול להיות תשתית והשראה לאיזשהו "דיון ציבורי".

משחק האולטימטום. משחק זה מתייחס למצב בו שני פרטים יכולים לחלק ביניהם איזשהו עודף (עוגה, סכום כסף, ארץ) ושלחלוקה נדרשת הסכמה הדדית. המודל מתייחס למצב בו לאחד משני הפרטים יש משום מה מעמד מיוחס במובן שהוא היחיד שרשאי להציע הצעה לחלוקת העודף ולשני מעמד מיוחס אחר שהוא היחיד שיכול להגיד כן או לא. בהגה שלנו המציע נמצא בעמדה שהוא יכול לתת הצעה אחת של **Take it or leave it**. זו סיטואציה די נפוצה בחיים. להזכיר לכם יש הרבה אנשים שבלכתם לחפש עבודה יכולים רק לקבל או לדחות את ההצעה שמושטת להם. וגם אתם, בלכתכם לבית קפה, נסו להתווכח עם בעל הקפה על מחיר הקפה. סיטואציות כאילו או לפחות כאלה בהן יש רכיב המזכיר את הסיטואציה הזו מרובות מאד ובכלכלה משמשות אבן פינה לאינסוף יישומים של תורת המשחקים.

בשפה הכלכלית אנחנו מתייחסים לסיטואציה כזו תוך הפרדה בין שלושה אלמנטים: פרוצדורות המיקוח: שחקן 1 מציע הצעה ושחקן 2 אחרי ששמע את ההצעה יכול רק לקבל או לדחות את ההצעה. קיבל את ההצעה, ההצעה מיושמת. דחה אותה, העוגה נעלמת. האינטרסים של הפרטים: כל שחקן מעוניין במה שיותר כסף בכיסו שלו. הפתרון: ההנחות ההתנהגותיות של השחקנים מצויות בתוך מושג הפתרון. אנו מניחים שכל שחקן

מבין היטב את הסיטואציה וכל אימת שהוא צריך לעשות משהו, הוא עושה את מה שיוביל לתוצאה הטובה ביותר מבחינתו שלו. אנחנו מניחים גם שכל שחקן יודע שהשחקן השני מתנהג באופן שכזה.

מהנחות אילו נגזר מה שקרוי בספרות "הפתרון התורת משחקי": השחקן המציע מקבל את כל עשרת הדולרים אולי חסר סנט. במלים אחרות "הוכחנו" שלמי שיש לו את היכולת הבלעדית להציע הצעות יגרוף את כל העדף העומד לחלוקה. הוכחנו ששיטת מקוח זו טובה במובן שבשווי משקל היא תמיד מביאה לחלוקת העוגה (ולא להעלמותה) מה שאנו קוראים תוצאה יעילה.

האם הניתוח מתאר באופן נכון את המציאות?

לא נראה לי. ההתנהגות הנצפית בניסויים במשחק זה מגוונת יותר. בדרך כלל המציעים דורשים \$5 או משהו בסביבות \$6.7. מעטים בלבד (בעיקר כאילו שלמדו תורת המשחקים) דורשים את כל העוגה או קרוב לכך. שלושת דפוסי ההתנהגות הללו רווחים בין בני אדם בשכיחויות בלתי אחידות המשתנות מחברה לחברה.

האם תיאור הסיטואציה הוא נכון?

לא נראה לי. אנו מאמצים כאן הנחות מסוימות לגבי ההעדפות של מקבלי ההחלטות. אנחנו מניחים שרצונותיהם ושאיפותיהם של הפרטים בלתי תלויות במנגנון המיקוח עצמו. לעיתים יש לאנשים עניין בהוגנות חלוקת העוגה ואכפת להם גם מחלק העוגה שיקבל הפרט השני והם פשוט מעדיפים חלוקה שווה של העוגה על פני קבלת העוגה כולה. אבל מה שחשוב יותר לענייננו: העובדה שפרט צריך לקבל או לדחות הצעה המותירה בידו 10% מהעודף אינה שקולה לבחירה בין 10% מהעוגה ולא כלום. העדפות בני אדם, אינן בלתי תלויות במכניזם המסחר. בניתוח הזה לקחנו את העדפותיהם של הפרטים כנתונים ולא כך המצב במציאות.

האמנם יש בניתוח תורת משחקי זה בסיס לאיזשהי המלצת מדיניות?

לא נראה לי. אני מסופק אם מישו יעיז להשתמש בניתוח התורת משחקי כדי להמליץ למישהו אחר לדרוש \$10 פחות סנט. הוא יחשוש שעצתו תגרום לכך שהמציע והמגיב יישארו בלא כלום חשש מתגבר לנוכח תוצאות הניסויים שדברתי עליהם ומאינטרוספקציה על עצמנו ולא מהניתוח הכלכלי עצמו.

האם הניתוח מצדיק את שיטת המיקוח הזו כמרכיב בבניית שוק "נכון" במובן הנורמטיבי?

לא נראה לי. נתינת כל העדף לצד אחד יכול שתהיה צודקת ויכול להיות שתתפרש כמעשה של ניצול. דבר בתיאור הסיטואציה ובעצם העובדה שהמיקוח מסתיים בהסכם (תוצאה יעילה) אינו עושה את שיטת המיקוח הזו טובה (או רעה).

האם הניתוח הזה של הבעיה משמש בפועל בסיס ליועצים כלכליים לתת עצות? נראה לי שכן. יש לי הרגשה שראש ממשלה אחד למד או המציא מחדש את הנתוח התורת משחקי של משחק האולטימטום. התוצאה ידועה. בשנים האחרונות נקראים אנשי תורת המשחקים לייעץ בתכנון ובבצוע מכרי ענק במיוחד בהקצאת רשיונות לטלפונים ניידים ולערוצי תקשורת אחרים. בשנה שעברה קראה הממשלה הבריטית לעזרתם של מיטב אנשי תורת המשחקים שם כדי לתכנן מכרז שאמנם הביא מליארדי פאונדים לקופת הממשלה. התכנון כל כך נחשב להצלחה עד שחברי הטוב Ken Binmore זכה לתואר האצולה (CBE (commander of british empire Binmore אדם גדול וללא ספק, אינטלגנטי הרבה יותר מהרבה אנשים אחרים שיכול להיות שהיו נקראים לתכנן את המכרז. אבל יש לי ספק רב באיזו מידה הייתה זו תורת המשחקים שעזרה לו בתכנון המכרז. בעמודים הראשונים של ה Daily Telegraph מצאתי לפני שנה ניסיון להסביר את תרומת תורת המשחקים לעיצוב המכרז האופטימלי. המסביר, איש המעבדה של Binmore משתמש במשחק האולטימטום כדי להסביר לקוראים את תרומת תורת המשחקים לתכנון המכרז. והנה הוא אומר כך:

“Take the Ultimatum Game. There are two people. Give one \$10. The first has to divide the cash between himself and his companion in any way they see fit. If the second person accepts, both parties go home richer. If not, nobody gets a penny. Tony Curzon Price, managing director of UCL's game theory specialist consultancy says: "what you find is that nobody will accept less than \$4.”

הנה שכשנדרש איש תורת המשחקים להסביר את שימושיות התורה הוא מביא ראייה שמפריכה אותה, לפחות כביכול.

לדעתי, כל מה שנוכל ללמוד ממשחק האולטימטום ומאנליזות אחרות מורכבות הרבה יותר, הוא לנסח באופן בהיר יותר דפוסי התנהגות רווחים בסיטואציות חברתיות וכלכליות. ללמוד קשרים ביניהם. במקרה הטוב נוכל לומר משהו על תדירות הופעתן בעולם ולאורך ההיסטוריה. זה הכל. אין מובן של נכונות במה שאנו עושים.

הכלכלה באופן קטגורי אינה יכולה לחוות שום חוות דבר נורמטיבית. במקרה הטוב היא יכולה להבהיר מושגים, לנסח בעיות מורכבות, להביא ניסיון היסטורי באופן מסודר. זהו. וזהו כמובן אינו אומר שצריך לסגור את בית הספר לכלכלה. מוטב אולי לקרוא לו רק מחלקה לכלכלה ולהבין שיש קטגוריות אחרות מלבד מועילות לשפוט אקדמי והחשובה שבהן היא "המענינות".

הדיון הצבורי

הרקע להרצאה זו היא תפיסת הדו שיח הכלכלי ציבורי בעיני הציבור הרחב: עיתונאים, פוליטיקאים וגם כלכלנים. יכולתי להביא ציטטות למכביר. אולי בפורום זה הציטטות מיותרות. אז "סתם בשביל הבידור" אסתפק בארבע ציטטות מאוצר ההתבטאויות של עיתונאי בעל השפעה לכל הדעות, נחמיה שטרסלר: בסך הכל, נחמיה שטרסלר, מייצג ציבור גדול של אזרחים שמבינים את תורת הכלכלה באופן נאיבי למדי.

11 יולי 99: "... מטרת השוק היא השגת מקסימום רווחה (לא רווח) לכל אדם בנפרד ולחברה כולה. מדע הכלכלה מוכיח שהדרך הנכונה לבצע זאת היא באמצעות כלכלת שוק, באמצעות "היד הנעלמה" של אדם סמית".

6 אוגוסט 99: "תמיד, ולעולם, וזה כתוב בכל ספר כלכלה, אינפלציה טובה לעשירים ורעה לעניים." 2000: "האמת לא ירדה לכלכלנים מהר סיני. האמת יורדת מכל בתי ספר לכלכלה באוניברסיטאות תל אביב וירושלים והיא הצילה את המשק הישראלי שהגיע למשבר חריף ב-83".

7 ספטמבר 99: "אם אנשי אגף תקציבים שלכל אחד מהם תואר ראשון וואו שני בכלכלה אינם אנשי מקצוע - מי כן?...?" את ה"שמרנות" שהוא (חיים רמון) מדבר עליה מלמדים בכל החוגים לכלכלה במערב- זו תורת הכלכלה."

דברים שנכתבו מן הסתם בנחת, ולא פליטות פה. בתגובה לאמירה האחרונה "הותקף" נחמיה שטרסלר על ידי כמה מכלכלני תל אביב מעל דפי "הארץ" והואשם כי "הוא נושא את שם הכלכלה לשווא". טענו עמיתי: "מדע הכלכלה מסייע, במקרה הטוב, בהערכת ההשלכות שתהיינה לצעד מדיניות זה או אחר אבל אין הוא מתיימר לקבוע סדר עדיפויות בין מטרות אילו." מסיבות שונות אינני אחד מחותמי המאמר. בפרט, אני דווקא מסכים עם נקודה אחת של דוד לבהרי (מהאוניברסיטה העברית) בבקרו את הקולקטיביזם. אינני מרגיש עצמי חלק משום קולקטיב רעיוני, והכתיבה הקולקטיבית זרה לי. כוחו של טיעון שבא מהאקדמיה אינו נשען על מספר החותמים.

ובעצם אין שום צורך להגן על חיים רמון כדי לתקוף את נחמיה שטרסלר. אבל אני מסכים לחלוטין עם טענתם המרכזית של עמיתי.

מדוע בני אדם כמהים למצוא "נכונות" בכלכלה. מדוע אינם יכולים להסתפק בעמדה צנועה יותר של תורת הכלכלה? אולי אנחנו יצורים המחפשים סמכות. בבעיות סבוכות (רפואיות או כלכליות או צבאיות) אנו מעדיפים שמישהו יגיד לנו את "האמת". אולי מקבלי ההחלטות כמהים לסמכות מקצועית ומוצאים בה נתיב לבריחה מאחריות. קשה להצליח בכלכלה וקל להיכשל אז הינה זה לא אנחנו, אילו משהם אחרים שייצעו לנו בטעות מה שייצעו. אולי יש עדיין יראה בציבור בפני פרופסורים ואקדמיה. להפתעתי אני עדיין שומע אנשים אומרים "קראתי בעיתון" והם בוודאי אומרים "למדתי באוניברסיטה".

כשל המועילות אבל איני מוכן להאשים רק את העולם. הרושם הזה שקיבל נחמיה שטרסלר בא כתוצאה מהבנה לקוייה אבל לא בלתי אפשרית של החומר אותו אנחנו (גם אנח) מלמדים. בספרי הלימוד, בחדרי ההרצאות אנו משתמשים ברטוריקה שיכולה להוביל כל אדם סביר למסקנות אליהם הגיע נחמיה שטרסלר. לעיתים קרובות אנחנו מוכרים אשליית שמושיות וישימות גם כשאנחנו מלעגים על כך על כוס קפה. אשליית הישימות מביאה לנו רווחי משנה לא מועטים. זה לא מקרה שמחלקות לכלכלה ומנהל עסקים עשירות יותר ממחלקות לפיסיקה עיונית, ולפילוסופיה למרות שאני בספק אם יש איזשהי קריטריון אקדמי שיימצא אותן נעלות יותר. יש מי שחושב שאנחנו יותר ישימים ומועילים.

תפקידנו ככלכלנים להצביע על כשליו של עיתונאי ופוליטיקאי בהבנת הכלכלה אולם אנחנו מחויבים גם ברפורמה מקיפה בתכניות הלימודים שלנו, רפורמה (אם תעשה) תהיה כאובה, שכן היא תרחיק מאיתנו סטודנטים שיעדיפו חוגים אחרים פחות ביקורתיים שימכרו את אשליית מדעי הכל ביתר מתק שפתיים.

כלכלנים כאנשי אקדמיה אחרים נופלים בכשל המועילות. הסיבות לכך שהאקדמיה עוטה כסות של "מועילות" ברורות ובכל זאת אני רוצה להוסיף שתי הערות על הנושא הזה דווקא בהקשר התורת משחקי והכלכלי.

אינני מקבל את מבחן "המועילות". אם מיקרו כלכלה "מועילה" אזי היא קדם כל מועילה לתלמידי MBA שהם מהאחרונים בעולם שאני מרגיש חובה לסייע להם. אם תורת המשחקים שימושית למישהו הרי היא מועילה קדם כל לצרכים צבאיים. אנשי תורת המשחקים נשכרו כיועצים אסטרטגיים הרבה לפני שנשכרו על ידי ה-FTC לתכנון מכרזים של קווי תקשורת. על מקצת מהעצות שנתנו כנראה אנשי תורת המשחקים בתחילת המלחמה הקרה אינני גאה...

שנית, מה שנראה כמועיל עלול להיות אפילו מזיק. יש מי שחושב שלימודי תורת המשחקים יכולים להועיל להכשיר מקבלי החלטות במצבים אסטרטגיים. יש לי ספק רב בכך. אני לא מאמין שלימודי לוגיקה יכולים להפוך אנשים ל"יותר לוגיים". אינני מכיר שום מחקר המראה שהוראת ההסתברות משפרת את יכולת החשיבה ההסתברותית של בני אדם. תורת המשחקים, תורת קבלת ההחלטות וחלק גדול מתיאוריה כלכלית מקבילים ללוגיקה ולהסתברות. אני אפילו חושש שלתורת המשחקים יכולה להיות השפעה מזיקה. תלמידים נוטים להתעלם מהמורכבות של שקולים תיאורטיים ולהתייחס למושגי פתרון כ"הוראות". למרות זאת אני חייב לציין שניסיון שערכתי (ביחד עם כמה מתלמידי באוניברסיטת תל אביב) ושנועד להפגין את הנזק שבהוראת תורת המשחקים לא אישש את השערותיי. הצגנו לסטודנטים לפני ואחרי קורס בתורת המשחקים מספר שאלות שנועדו לבדוק באיזו מידה הם נוטים להשתמש יתר על המידה באסטרטגיות מעורבות, להתנהג באופן אגואיסטי ולהפעיל מושגים צורת משחקיים גם כשהם לא סבירים. אבל לא מצאתי שום השפעה מובהקת ללימודי הקורס על חשיבתם של התלמידים בשאלות שהצגתי בפניהם.

דברים בנליים של סיום

לבסוף אני רוצה להוסיף כמה דברים בנליים מאד. כל כך בנליים שאני כמעט מתבייש לומר אותם בפורום אקדמי שכזה.

ישבתי והכנתי את ההרצאה הזו בבניין נפתלי באוניברסיטת תל אביב. לא במתפרות בירדן, לא בגבול רצועת עזה, לא בחצרות אחוריות של מושבים בשרון ואפילו לא בתחנה המרכזית בתל אביב. כשאני יוצא בערב ממשרדי אני חולף על פני עובדות המנקות את בניין נפתלי. נערות-נשים. אולי עברו את גיל 18 ואולי לא. אם עברו הרי זה בודאי כי אמרו להם לעבור את הגיל הזה. נשים אילו מועסקות בתנאים שנבעו מהגשמתם הכמעט מושלמת של מנגנוני הכלכלה הנכונה (פחות או יותר, צריך להוסיף.) יש בארץ שלנו עודף אנשים המוכנים תמורת פחות מ 1500 -ש"ח לחדש לנסוע שש פעמים בשבוע מהלך שעה ויותר כדי שתהיה להם הזכות לנקות בשעות אחר הצהריים והערב את בניין הפקולטה למדעי החברה. אנשים אילו מוכנים לעשות זאת ללא שום תנאים סוציאליים, ללא דמי חופשה, ללא כפפות וללא סיגרים. הן אולי עושות זאת מרצון החופשי. הן מוכנות לעשות זאת אפילו אם הן עצמן אינן מקבלות את המשכורת המועברת ישירות למי שאחראי עליהם. יש בארץ הזו גם אנשים שמוכנים להעסיק את האנשים הללו בתנאים אילו. אנשים המחפשים כל דרך חוקית ולא חוקית לזנב בשכר הזעום המקבלים העובדים. כל האנשים הללו הם כביכול סוכנים כלכליים מושלמים. עושים הטוב ביותר כדי להשיג את מטרתם, זה להישרד כמעט במובן הביולוגי של המלה, וזה למקסם את רווחיו. אני מניח שהסימפתיה של כולנו כאן נתונים לראשונים ולא לאחרונים.

אבל יש במשחק הזה עוד מישהו. וזה אנחנו, כולנו שיושבים פה. הדברים הללו קורים בבניין ממנו "בוקעת" האמת הכלכלית כמו שמכנה אותה נחמיה שטרסלר. הם מתרחשים בבניין בו נחקר האי שוויון בחברה הישראלית במקום בו אני כאחרים דן במשמעות הדיון הכלכלי הציבורי. צופים בחרפה הזו מייסדים של אגודות לשמירת איכות השלטון, ואשיות הדמוקרטיה, ושנוי שיטת הבחירות תוכחני הנאורות הישראלית והעומדים "בשער". מודעים למצב הזה קברניטי האוניברסיטה הנושאת את דגל הליברליות של מדינת ישראל. כולם מאד מודעים לכך במשך תקופה ארוכה עושים כמעט כלום כדי לתקן את העוול הנורא הזה הניתן לתיקון כל כך בקלות.

השיח הפרופסיונלי הכלכלי ציבורי, העובדה שמצפים משר האוצר במדינת ישראל להיות "מקצוען", מקצוע הכלכלה ברמת לימודי הבוגר בכלל, גורם לנזק עצום. השיח הפרופסיונלי כביכול מעקר מהדיון הציבורי את מהותו האנושית. יש מקום לשיחות אינסופיות על המכניזמים הכלכליים השונים, אילו המאפשרים לנו מסחר וייצור ורווחה. יש מקום לטיעון שהוא צריך להיות ריכוזי יותר ויש מקום לטיעון שהוא צריך להיות תחרותי יותר. יש מקום לרעיונות חדשים. יש טעם לעקוב אחרי השפעת התמורות הכלכליות לא רק על הצמיחה אלא גם על הדמוקרטיה והתחלקות

העושר וההון וההכנסות והכוח. אבל אין תחליף לאכפתיות האנושית. אין הצדקה לשום שיטה כלכלית ושלטונית המאפשרת שבחברה שבעה כשלנו, במוסדות המסמלים את הנאורות שבחברה, עובדים בני אדם בתנאים של אותן נשים העוסקות בשעה זו, ממש בשעה זו. העובדה שאנו עוסקים בשאלות חברתיות פוליטיות או במהות השיח הכלכלי ציבורי ובאותה עת עוצמים עין ממה שמתרחש בתוך ביתנו שלנו עושה את הדיונים שלנו, כן גם שלנו וגם שלי, למגוחכים, מגוחכים מאד.